

Włodzimierz Bielak

Латинські впливи на Руских землях та створення Львівської митрополії

Rocznik Kolbuszowski 14, 17-33

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Латинські впливи на Руських землях та створення Львівської митрополії

Київська Русь, після того, як князь Володимир Великий прийняв християнство, опинилась у специфічній ситуації. З однієї сторони вона увійшла в орбіту візантійських впливів, а з другої – її географічне розташування змушувало до підтримування постійних зв'язків з Заходом, а особливо з сусідньою Польщею. Прийняття хрещення з Візантії не означало, ні в політичному, ні навіть в релігійному значенні, повного підпорядкування Константинополю. Князь Володимир I прагнув збудувати незалежну державу. Однак, заснування Церкви було виключно його заслугою. Як подає «Повість минулих літ», він особисто дбав про навернення своїх краян. Слід пам'ятати, що на вибір східного обряду значний вплив мали другорядні фактори: захоплення багатством Візантійської імперії і Церкви, а також контакти з столицею над Босфором його бабусі княгині Ольги. Князь Ярослав Мудрий, син і наступник Володимира I, продовжив справу будови незалежної руської держави. За часів його панування, Київська Русь та Руська церква переживали свій розквіт. Він утримував добрі зв'язки з Римом і навіть просив папу Бенедикта VIII прислати латинського єпископа до Києва. Це свідчило про усвідомлення єдності обох Церков, а розігрування справами пов'язаними з вибором церковного обряду мало лише на меті досягнення політичних цілей.

Обрядові різниці не перекреслювали свідомості єдності Церкви ні в Польщі, ні на Русі. Яскравим прикладом цього є подружні зв'язки в родині Володимира I, його сина Ярослава Мудрого, а також інших князів. Русинки виходили заміж за латинників, а латинянки ставали дружинами русинів.

Київська Русь, після смерті Ярослава Мудрого, опинилась під

владою його трьох синів, князів Ізяслава, Святослава і Всеволода. Кожний з них представляв іншу політичну сторону, але жоден не був противником Латинської церкви і не мав до неї ворожого ставлення. Навіть князь Всеволод, який сприяв Візантії, шахував Константинополь погрозами перейти на католицьку віру. На відміну, князь Ізяслав належав до палких прихильників папського табору, що мало своє відображення в його одруженні з донькою польського короля Мешко II, палкою католичкою Гертрудою. Після його вигнання з Києва (1073 р.), він шукав допомоги у Польщі і Німеччині. Водночас, вислав свого сина Ярополка – Петра з місією до папи Григорія VII з проханням прийняти Русь під опіку Апостольського Престолу. У відповідь, Римський папа назвав Ізяслава руським королем і віддав його землі під опіку святого Петра. В листуванні між князем Ізяславом і папою Григорієм VII немає жодних слідів церковного розколу. Слід зауважити, що за часів папи Урбана II, Рим відвідала делегація київського митрополита, яка привезла до Києва багато реліквій, що їх подарував Римський папа.

За церковною єдністю на Руських землях промовляють також літургичні звичаї. Є достовірні свідчення про існування культу святого Петра та інших святих Західної церкви, в тім єпископів Риму: Леона I, Лінуса, Сикстуса чи Мартина. На слов'янську мову перекладалися також житіє католицьких святих. Ці факти свідчать про своєрідність та певну автономію Руської церкви, а також про її активні зв'язки з Римом.

Ситуація змінилася лише на початку XII століття, коли посилилась антилатинська пропаганда з боку грецьких монахів та митрополитів. Започаткували її митрополит Никифор (помер у 1121 р.) і печерський ігумен Феодосій, котрі свої антилатинські погляди представили в численних листах і трактатах. Під кінець XII століття антикатолицька акція, котрій сприяв період удільної роздробленості на Русі, значно посилилась. В результаті це призвело до швидкої втрати єдності Грецької і Латинської церков на Руських землях.

1. Спроби відновлення церковної унії на Русі

Антиримська пропаганда мала найслабший вплив на території Галицької Русі. Тут була найменша опозиція щодо латинського обряду. Тому, коли зв'язки з латинським світом ослабли, Руська церква на цих землях вважалася швидше відокремленою від єдності, ніж фактично схизматичною. Інакше ситуація Церкви виглядала на північно-схід-

них руських землях, де справа остаточно закінчилася заснуванням автокефального московського патріархату.

Руські землі, які з'єднав під своїм пануванням князь Роман Мстиславич, становили конгломерат двох культур - східної і західної. Сприяли цьому їх географічне положення і близьке сусідство Польщі та Угорщини. Руські володарі мали тісні зв'язки з польськими князями. Тому, ця частина Русі, створювала найкраще підґрунтя для зусиль, котрі мали на меті об'єднання Східної і Західної церков, хоча раніше Руська церква сприймалась як єдине ціле.

Перші кроки в цьому напрямку зробив папа Інокентій III. Досвід показував, що для досягнення результату, подібно як раніше при християнізації, найважливішим було зацікавити ідеєю унії місцевих правителів. На початку XIII століття до таких володарів належав Роман Мстиславич, котрий водночас був племінником польського князя Казимира Справедливого. За допомогою свого дядька, на початку, він здобув княжий престол в Бересті, а згодом в Галичі. На деякий час князь Володимир усунув його від влади, але невдовзі, завдяки краківському князю Лешкові Білому, він зміг повернутися на галицький престол, об'єднавши Галицьке і Волинське князівства. Роман Мстиславич, вихований при дворі Казимира Справедливого, на той час був єдиним руським князем, який прихильно ставився до латинського Заходу і давав надію на реалізацію папських планів. В одному з літописів говориться про загадкову місію папи Інокентія III до князя Романа. Римський папа мав запропонувати йому королівську корону взамін за прийняття католицької віри. Вірогідність цих фактів в тогочасному історичному контексті була реальна. Послаблення позиції Константинополя в 1204 році давало можливість папі Інокентію III створити латинську церковну організацію на землях, які раніше підпорядковувались Грецькій церкві. Це могло бути початком ліквідації схизми. Ймовірно, папа вже на той час мав план співіснування двох обрядів під проводом Латинської церкви. Це положення було сформульоване в 9 каноні Четвертого Латеранського собору (1215 р.): «Оскільки в багатьох місцях в межах одного міста і єпархії проживає населення, яке спілкується на різних мовах, має одну віру, але різні обряди і звичаї, ми твердо наказуємо єпископам цих міст і єпархій поклопотатися про визначення відповідних людей, які могли б здійснювати мирянам церковні богослужіння і таїнства, а також наставляти їх словом і прикладом відповідно в різних обрядах і на різних мовах».

Постанови Собору недвозначно свідчили про те, що грецький

обряд ще не сприймався як схізматицький, а Інокентій III допустав його існування в Католицькій церкві. Це було дуже мудре положення, тому що воно дозволяло включити східних християн в структури Західної церкви, без порушення їх прив'язаності до власної традиції. Безумовно, це не було можливим на території всіх Руських земель. Частина з них назавжди зірвала зв'язок з Латинською церквою, що добре розумів папа Інокентій III.

Галицька Русь була найбільш сприятливим краєм для реалізації планів Інокентія III. Якщо б князь Роман фактично отримав корону з папських рук і прийняв католицьку віру, то залежність цих земель від Риму стала б реальністю. Однак, не зважаючи на твердження певних західних джерел, князь Роман все ж таки не був коронований. Він не прийняв пропозицію Інокентія III. Деякі дослідники вважають, що таке рішення князя було зумовлене його приналежністю до політичного табору Гогенштауфенів, яке було противником папського табору Вельфів. Цей аргумент не є переконливим, тому що королівська корона давала б князю Роману та його країні автономію і незалежність та зміцнювала б позицію серед західних держав. Безумовно йшлося про щось інше, що стосувалося внутрішніх справ Руських земель. Формальний зв'язок князя Романа з Латинською церквою, поставив би його в опозицію до інших руських правителів, які були здебільшого противниками католиків і боролися між собою, а також і з князем Романом, за владу на Русі. Внутрішня опозиція русинів грецького обряду могла б загрожувати стабільності його влади. На це він не міг собі дозволити.

Один з намірів папи Інокентія III все ж таки вдалося частково реалізувати за часів панування Романа Мстиславича. Йдеться про встановлення єпископської юрисдикції над християнами латинського обряду, які перебували на території Галицької Русі. Отримали її любуські єпископи. Це не вирішувало справи церковної унії на цих землях, але створювало більш зручніші умови для поширення латинського обряду серед русинів. При збереженні моделі унії Церков, котру запропонував папа Інокентій III, можна було б отримати ефект співіснування обох обрядів, а можливо і їх з'єднання в рамках Римської церкви.

В 1207 році Інокентій III вислав на Русь свого легата, кардинала Григорія, котрий мав передати русинам лист від римського папи. У цьому листі були представлені основні тези стосовно єдності Церкви, яка виникає з волі самого Ісуса Христа, а її гарантом є Святий Отець. Однак місія папського легата не досягнула своєї мети. Основною

причиною цього стала зміна політичної ситуації на території Галицької Русі. На той час князь Роман вже не жив, а його неповнолітні сини Данило і Василько, перебували під опікою краківського князя Лешка Білого і угорського короля Андрія II. Серед руських бояр панував хаос. Князь Лешко і король Андрій II вирішили посадити на галицькому престолі своїх дітей – королевича Коломана (сина Андрія II) і заручену з ним незадовго перед тим дочку Лешка Білого, Соломію. На той час вони були ще дітьми, тому було зрозумілим, що влада в Галичі залишиться в руках короля Андрія II. Останній, привіз свого сина до Галича та одночасно звернувся до римського папи з проханням надати королівську корону для Коломана і доручити Естергомському архієпископу коронувати його. Угорський король запевнив також Римський Престол про готовність галицьких русинів приєднатися до церковної унії. Він навіть переконував, що самі русини вибрали Коломана на короля і, за умови заховання грецького обряду, готові були підпорядкуватися римському папі. Однак Інокентій III був дуже обережний. Досвід з впровадження латинської влади на землях підпорядкованих Візантійській імперії показував, що латинники зустрічалися тут з величезним спротивом та ворожнечею зі сторони візантійців. Остаточно, папа все ж таки дозволив на коронацію угорського королевича Коломана, що призвело до повстання галицьких бояр, які взяли в облогу Галич. Про фактичні плани церковної унії дізнаємося з другого листа Андрія II до Інокентія III (1215 р.). Римський папа вислав на Русь свого посланця, який мав особисто ознайомитись з ситуацією та запросити галицьких єпископів на Четвертий Латеранський собор. З огляду на бунт, папський легат не зміг прибути до Галичу. В зв'язку з цим угорський король взяв на себе обов'язок вислання русинів на собор. Нажаль жодної з королівських обітниць не виконано, а Андрій II пояснював це тим, що власне русини не дотримали даного слова. Вони відстоювали незалежність своєї держави та остаточно змусили угорського короля, разом з сином, покинути Галич. Політична ситуація стала на перешкоді втіленню в життя унійних планів. Виступаючи проти чужоземних правителів, русини водночас не погоджувалися на підпорядкування Латинській церкві, яку сприймали як елемент угорського поневолення цих земель. Однак не належить вбачати ворожості в такому ставленні русинів до Католицької церкви.

В 1216 році завдяки інтервенції польських та угорських військ вдалося повернути на галицький престол короля Коломана і Соломію. Водночас краківський князь Лешек Білий, без згоди угорського

короля, віддав Володимир Волинський у володіння князю Данилу. Ці заходи викликали багато неприємностей, як для Лешка Білого, так і для Угорців. Данило дуже швидко спробував звільнитися від свого покровителя, вступаючи в союз з іншими руськими князями. Його ціллю був Галич, тому він виступив проти Коломана. Угорський король, сподіваючись на співпрацю з краківським князем, вирішив допомогти своєму синові. Однак, король Андрій II, не отримавши допомоги зі сторони Лешка Білого і, пам'ятаючи про сприяння останнім князю Данилові, заатакував і відібрав від бувшого союзника Перемишльську та Любачівську землі. Це ще більше підірвало польсько-угорський союз і ускладнило ситуацію на Русі. Князь Данило вмів використав ситуацію і остаточно зміг з'єднати під своїм володінням Київ, Галич, Володимир та Луцьк. В період боротьби за владу на Руських землях не могло бути й мови про будь-які спроби запровадження церковної унії.

Коли князь Данило намагався здобути владу в Галицькій Русі, можна було б очікувати на можливість реалізування ідеї об'єднання Східної і Західної церков. Князь Данило, подібно як його батько Роман, був близько пов'язаний з західним світом і освоєний з Католицькою церквою. Однак з'явилися деякі обставини, які поставили справу унії Церков у зовсім новій площині.

Насамперед змінилися погляди Святого Престолу на позицію Східної церкви. У той час як Інокентій III був прихильником співіснування латинського і грецького обрядів та взяття останнього під опіку і заступництво Апостольського Престолу, то його наступники представляли зовсім іншу позицію. Папа Григорій IX, подібно до свого попередника, розпочав листа до князя Данила Галицького від викладення науки про єдність Церкви та роль, яку відіграє в її підтримці Апостольський Престол на чолі з наступником Святого Петра. Далі, переконував Галицького князя залишити грецький обряд, перестати змушувати своїх підлеглих до його дотримання та приєднатися до католицького віровизнання, а свою державу віддати під опіку Римської церкви. Така концепція церковної унії була недосяжна. Вона зовсім ігнорувала традицію русинів, яка була невід'ємною часткою їх ідентичності та незалежності. У цьому випадку наступники папи Інокентія III добре розуміли, що прихильне ставлення князя Данила може лише зміцнити латинські впливи на Русі.

Другим важливим фактором, який вплинув на ситуацію на Русі був татарський наїзд XIII століття. Під час татарської навали, коли ще влада на Червоній Русі була поділена між князями Данилом і Васильком, які мирно правили у Галичі та Володимирі, а Києвом

володів князь Михайло Чернігівський, зникли сліди Київського митрополита Йосипа I. Невідомо, що з ним сталося. Константинопольський патріарх, який на той час перебував у Ніцці, не спішив з призначенням його наступника. Не чекаючи на рішення патріарха, князь Михайло постановив вибрати на Київський митрополичий престол власного кандидата – русина за походженням, Петра. З його вибором були пов'язані деякі надії на більш тісніші зв'язки Русі з Католицькою церквою.

В 1245 році відбувся Перший Ліонський собор, на якому також обговорювалось питання татарської загрози та здійснено спробу заснування антитатарської ліги. За словами двох західних хронік: Хроніки Матвія Париса та Хроніки Буртонського монастиря, Київський архієпископ Петро прийняв участь у соборних нарадах. Для соборних отців він був джерелом інформації про татар та ситуацію на Руських землях. Папа Інокентій IV також розмовляв з митрополитом Петром про можливість церковної унії та був здивований коректністю його богословських поглядів на тему різниць між Сходом і Заходом. Після цієї розмови папа Інокентій IV ймовірно переконався про близькість руських християн та про їх позитивне ставлення до Латинської церкви, що давало надію на церковну унію. Така думка створювала враження, що папа Інокентій IV повернувся до ідеї свого попередника Інокентія III, згідно якої обидва обряди могли б існувати поруч себе, а Східна церква визнавала б юрисдикцію Святого Престолу. Однак, такий висновок був би перебільшенням. Римський папа міг довіряти Київському митрополитові, але змінити відношення Риму до Грецької церкви, яке започаткував понтифікат Григорія IX, було на той час неможливим. Хто знає, що могло б статися, якби митрополит Петро залишився на своїй посаді. Ймовірно, він вже не повернувся до Києва.

Справу взаємовідносин між Церквами утруднювали татари. В принципі вони не переслідували християн, однак суттєво впливали на питання церковної унії. По-перше, руські князі були залежні від татар. Деякі з них, як Олександр Невський, були навіть союзниками татар та при їх допомозі намагалися реалізувати свої особисті політичні цілі. По-друге, татари повністю ізолювали Русь від західних впливів, що несло за собою серйозні наслідки. Вони знали про те, що руські князі будуть шукати допомоги на Заході, що Римський папа прагне створити антитатарську лігу. Тому, татари пильно стежили за руськими князями, щоб вчасно запобігти появі опозиції. Будь-які контакти з Римськими папами, навіть чисто церковні, можна було б розглядати як початок змови. Це, ймовірно, стало причиною загибелі

князя Михайла Чернігівського, якого татари вважали за прихильника Заходу, а пізніше смерті князя Ярослава Суздальського.

Приблизно в той самий час, коли в Ліоні проводився Вселенський собор, на Русь вирушила папська місія під керівництвом францисканця Джованні Пляно де Карпіні. В першу чергу він мав за завдання ознайомитися з ситуацією татар та можливістю провадження серед них місійної діяльності. Окрім того, він мав чинити старання про унію з Східною церквою на Русі. Шлях папської місії пролягав через Польщу. Посол папи Пляно де Карпіні, по дорозі до татар, зустрів в Ленчиці князя Василька, який супроводжував його на Русь. Тоді було обговорено вступні плани релігійної унії. В розмовах брав участь також номінат на митрополичий престол у Києві — Кирил. Для прийняття остаточного рішення необхідно було знати волю князя Данила, який перебував в Орді. Папський посол Джованні зустрівся з ним над Доном. Він, ймовірно, розповів йому про свою бесіду з князем Васильком. Для папського посла також стало ясным, що князь Данило був принижений татарами і не мав наміру їм підкорятися. В цій ситуації для отримання допомоги від Заходу, він був готовий прийняти церковну унію з Латинською церквою. Папський легат постійно інформував Святий Престол про результати місії, тому папа Інокентій IV дуже швидко почав надсилати листи до князя Данила, в яких заохочував русинів підпорядкуватися Римській столиці. У відповідь, князь Данило відправив до папи Інокентія IV свого посланця ігумена Григорія. Ймовірно, він підтвердив готовність прийняти церковну унію, при умові збереження грецького обряду та приєднатися до антитатарської ліги в обмін за фінансову допомогу. Волинських князів турбувало лише те, що Римський папа багато писав про унію, але нічого не згадував про допомогу проти татар. Нездатність Святого Престолу надати військову допомогу стала чи не головною причиною поразки ідеї унії. Це правда, що князі Василько та Данило, у присутності Джованні Пляно де Карпіні, який повернувся з Орди, письмово зобов'язалися прийняти церковну унію. Пізніше, перед папський легатом у Пруссії, вони принесли присягу на вірність Римській церкві, але подальші події перекреслили надію на підписання унії. Папа не зміг організувати допомогу для руських князів, а татари, на звістку про підписання умови з Заходом, почали займати руські землі. Крім того, серед русинів зростала неприязнь до унії по причині антигрецької пропаганди, яку проводили латинські місіонери, а кандидат на Київського митрополита, Кирило, вирішив прийняти сан від Константинопольського патріарха. У цій ситуації

князь Данило був готовий відмовитися від союзу з Заходом. Святий Престол спробував запобігти цьому та запропонував князю Данилу королівську корону. Папський легат, абат Опізо, коронував Данила Галицького у 1253 році. Однак, звернення Римського папи до руських князів і правителів сусідніх країн організувати хрестовий похід проти татар, не принесло жодного результату.

Остаточно, князь Данило повернувся до східного церковного обряду. Він розчарувався Заходом і надією на його допомогу в боротьбі проти татар. З іншого боку, вплив на це рішення мав також негативний стосунок русинів до латинян, спричинений експансією католицького обряду місіонерами домініканського і францисканського орденів, що працювали згідно з принципами папи Григорія IX.

Так закінчилась перша спроба прийняття церковної унії на території Великого Литовського Князівства. Поєднання за часів правління князя Данила, припинилося разом з його смертю в 1264 році.

2. Спроби створення Казимиром Великим латинської церковної організації в Галицько-Волинській Русі

Сприятливі умови для активізації латинських впливів на Русі з'явилися ще наприкінці правління польського короля Владислава Локетка. У 1323 році остаточно згасла гілка руської династії Романовичів. Тоді, Владислав Локетек, при допомозі угорців, організував похід на Русь та посадив на галицько-волинському троні Болеслава – сина мазовецького князя Тройдена. Він *прийняв ім'я Юрія II*. Новий правитель був пов'язаний з Польщею та проводив активну прозахідну політику. Фактично, за часів його правління розпочалося польське панування у цій частині Русі, що мало велике значення для започаткування тут латинської церковної організації. Проте, пануванню Юрія II з одного боку постійно загрожувала опозиція бояр, які неохоче ставилися до експансії Заходу, а з іншого боку – татари. У цій ситуації на з'їзді у Вишеграді в 1338 році, у якому взяли участь польський король Казимир Великий, король Угорщини Карл I Роберт та Юрій II, було укладено угоду, яка гарантувала допомогу руському князю з боку Польщі та Угорщини. Взамін за це, брати Юрія II зреклися права до руського престолу, а сам Галицько-Волинський князь визначив своїм наступником короля Казимира Великого. Пізніше Казимир Великий підписав також з Карлом I Робертом угоду, яка передбачала, що у разі його безпотомиї смерті, польська корона перейде до угорського

королевича Людвіга. Угорські Андегавени отримали також право викупу Руських земель.

Після смерті Юрія II (1340 р.), якого отруїли бояри у Володимирі, Казимир Великий розпочав боротьбу за свої права на Галицьку Русь. До спадщини після Юрія II претендували також литовські князі, які, подібно як Казимир Великий, мали з ним родинні зв'язки та татари. Крім того, якщо Галицько-Володимирську Русь захопили б вороги, то це безпосередньо загрожувало б польським кордонам. Тому в 1340 році Казимир Великий організував два походи польсько-угорських військ проти Галицько-Волинського князівства. Підчас першого походу у квітні він здобув Львів і спалив його оборонні укріплення. У червні Казимир Великий ще з більшими силами повернувся на Русь, розбив русько-татарські війська та знищив багато укріплених замків. Однак, йому не вдалося тоді захопити всю Галицько-Володимирську Русь. Він мусив задовольнитись лише прийняттям символічної данини вірності від бояр, які не мали наміру підпорядковуватися польському пануванню. Бояри поскаржилися ординцями на польського короля і просили їх про допомогу. На початку січня 1341 року монгольсько-татарські орди вторглися на територію Польщі і лише у лютому їх вдалося затримати під Любліном. Однак, Казимир Великий не міг далі провадити війни і підписав мирний договір з Дмитром Дедько, який став на чолі галицьких бояр і був фактичним правителем у Галичі. На підставі цього порозуміння, Дедько прийняв титул старости і правителя Руської землі, взамін визнаючи владу польського та угорського королів. Казимир Великий все ж таки не залишив планів розширення свого панування на Руські землі. У 1349 році він більш старанніше приготувався до нової військової кампанії. Перш за все треба було приспати чуйність Литви. Тому, польський король старався переконати литовського князя Кейстута прийняти хрещення, обіцяючи йому королівську корону з рук Римського папи та польську допомогу в боротьбі проти Тевтонського ордену. У вересні польські війська розпочали війну. Казимир Великий захопив Червону Русь зі Львовом та Белзьку, Холмську і Володимирську землі. Однак Литовці не піддавалися і у 1350 році їм вдалося повернути значну частину земель завойованих Казимиром Великим. В польських руках залишилася лише Галицька земля зі Львовом. Свій останній похід на Русь, Казимир Великий організував у 1366 році. Він закінчився остаточним приєднанням до території Польщі: Белзької і Холмської земель та західної частини Волині з Володимиром Волинським. Починаючи з 1349 року Казимир Великий володів також Галицьким князівством

та Львовом. З литовським князем Любартом був підписаний мирний договір. Казимир Великий віддав у ленне Холм та Белз Юрію Наримунтовичу, а західну Волинь з Володимиром Волинським Олександром Корятовичу. Водночас, польський король зміцнював свою владу на Руських землях, прикладом чого була будова оборонного замку у Володимирі Волинському в роках 1368-1369.

Після смерті Казимира Великого (1370 р.) Галицько-Володимирська Русь стала предметом спору між Польщею, Угорщиною та Литвою. Остаточо, починаючи з часів королеви Ядвіги, ці землі перейшли у володіння Польського Королівства. Ядвіга відмовилася від угорських прав на Галицько-Володимирську Русь, а литовські претензії вирішила шляхом підписання унії між Польщею та Литвою.

Починаючи з середини XIV століття на Руських землях, здобутих Казимиром Великим, почали організовуватися латинські єпископства.

Однією з перших була дієцезія у Перемишлі. Можливо, вона була створена ще за часів Юрія II, що відповідало б його прозахідній політиці. Перемишльська та Саноцька землі були найбільш заселені латинянами, і тому з цих регіонів західна культура могла проникати на територію володінь Юрія II. Ми знаємо ім'я перемишльського єпископа з першої половини XIV століття. Його звали Іваном і він помер у 1351 році. Можливо, що він міг отримати перемишльське єпископство ще до 1340 року. Відомо, що воно існувало за часів першого польського панування на Русі у 1349 році і було безпосередньо залежне від Апостольської Столиці. Римський папа залишив також собі право вибору кандидатів на це єпископство. Наступником єпископа Івана став пріор домініканського монастиря у Сандомирі, отець Миколай. Однак, справа його вибору на цю посаду довго відкладалася. Папа Климентій VI призначив його перемишльським єпископом на консисторії 14 травня 1352 року, але не видав відповідних на це документів. Можливо, що пріора Миколая було викликано до Авіньйону. 18 січня 1353 року папа Інокентій VI поновив його номінацію. Миколай довгий час перебував при Святому Престолі і лише у 1354 році він був висвячений на єпископа, але не зміг вступити на Перемишльську кафедру. Ймовірною причиною цього була недостатня оплата за отримання єпископства. Невідомо, чи він взагалі прибув до Перемишля. Можливо, що до кінця свого життя він залишився вікарним єпископом у Гнезні.

Під кінець п'ятдесятих років XIV століття була спроба заснування дієцезії у Холмі. Це свідчить про те, що Казимир Великий вже

в той час підтримував зв'язки з литовським князем Юрієм Наримунтовичем. У 1358 році, він прибув в Авіньйон, де просив Римського папу про єпископську номінацію для францисканця Томи. Останній, отримав її в наступному році, але подібно до перемишльського єпископа Миколая, не прийняв своєї дієцезії та виконував обов'язки єпископа-помічника у Кракові.

У Володимирі Волинському існувала на той час православна єпархія підлегла Константинопольському патріархові. Латинський патріарх у Константинополі Вільгельм I Кастелло, вважаючи, що Руські землі знаходяться під його юрисдикцією, призначив єпископом у Володимирі домініканця Петра. Той, за дозволом духовної влади ордену св. Домініка, отримав єпископські свячення з рук Мейсенського єпископа. Коли ж він зрозумів, що ця номінація виходить поза межі повноважень Константинопольського патріарха, то звернувся у цій справі до Римського папи, який на той час перебував у Авіньйоні. Папа Інокентій VI скасував рішення патріарха та особисто призначив на Володимирську дієцезію єпископа Петра. Це все що ми знаємо про першого католицького єпископа у Володимирі Волинському. Його подальша доля на території Польщі і на Руських землях залишається невідомою.

Подібно ситуація виглядала також з призначенням першого латинського єпископа у Львові. Відомо, що він також належав до монахів домініканського ордену і мав на ім'я Петро. Він був номінований разом з Холмським єпископом. В той самий час, папа Інокентій VI передав цю дієцезію під юрисдикцію Латинського патріарха у Константинополі. Остаточо, єпископ Петро не прибув до Львова, а виїхав у Лондон, де виконував обов'язки вікарного єпископа.

Вищезгадані приклади показують, що перші латинські єпископи на території Галицько-Володимирської Русі де-факто закінчили свою кар'єру як титульні єпископи. Це було зрозумілим, тому що суспільно-політична ситуація на цих землях за часів панування Казимира Великого не сприяла існуванню тривалих структур Латинської церкви.

На той час єпископи у Львові були „львівськими” лише за титулом, тому польський король намагався створити тут справжнє єпископство. Починаючи з сорокових років XIV століття, Львів знаходився під володінням Казимира Великого. Місто дуже швидко розвивалося в економічному плані, що призвело до зросту відсотку латинського населення. Останній представник династії Пястів на польському троні вже в 1363 році просив Римського папу про заснування тут львівської дієцезії. Папа доручив дослідити цю справу Гнез-

ненському архієпископу, якому мав підпорядковуватися львівський єпископ. Після цього справа притихла, а Казимир Великий спрямував свої зусилля в дещо іншому напрямку.

3. Плани створення митрополії в Галичі

Ідея організації другої церковної провінції на території Польщі, яка включала б в себе ново здобуті Руські землі, з'явилася у польського короля Казимира Великого можливо ще в 1366 році. Тоді, ймовірно, він залишив план створення єпископства у Львові, яке було б залежне від Гнезненської митрополії та став роздумувати над заснуванням латинської митрополії в Галичі. В 1366 році у Галичі була резиденція православного єпископа, але раніше, з перервами до 1347 року, тут існувало грецьке архієпископство. План Казимира Великого передбачав створення латинських єпископств в тих містах, де були грецькі єпархії. Тому він звернувся до православного патріарха у Константинополі з проханням реактивувати архієпископство у Галичі, де також планував розмістити латинського архієпископа. Водночас, він чинив зусилля перед Святим Престолом, аби заснувати на цих землях нову латинську митрополію. Його старання принесли лише половинний результат. За його життя було створене латинське архієпископство у Галичі, але Римський папа не дозволив на заснування тут нової церковної провінції. Про існування Галицького архієпископства, ми знаємо з документів єпископа Генріха, якого у 1371 році було призначено на Володимирську кафедру. Римський папа повідомив архієпископа у Галичі про факт цієї номінації і, таким чином, про створення дієцезії у Володимирі.

На перешкоді до створення Галицької митрополії стали претензії Любуських єпископів, які, починаючи з часів князя Романа, претендували на єпископські права на Руських землях. Тому, любуський єпископ Генрих Банч подав до Римської Курії судовий позов проти дії польського короля та одночасно проти латинських єпископів, встановлених в середині XIV століття у містах Червоної Русі. Його наступник, єпископ Петро, був більш примирливий і в 1368 році у Каліші уклав з польським королем угоду. Ми не знаємо сьогодні повного змісту цієї угоди, але можна з певністю ствердити, що любуські єпископи не відмовилися повністю від своїх прав на Руські землі. Про це свідчать історичні джерела. Наприклад: Львів називали містом, яке належало до Любуських єпископів, які надали індульгенцію для костельоу домініканців та затвердили братство Пресвятої Діви Марії

при парафіяльному костьолі у Львові. Проте, були і певні обмеження їх юрисдикції, які дозволили Казимиру Великому розпочати процес заснування Володимирської дієцезії.

За часів панування короля Казимира Великого не створено Галицької митрополії, а лише призначено архієпископа у Галичі, про якого згадують пізніші джерела. Його звали Кристин і він став на чолі цього єпископства з 1367 року. Про це повідомляють францисканські джерела, тому можна припустити, що він належав раніше до членів цього ордену. Певним є той факт, що кафедральним собором був тоді костьол Св. Марії Магдалини.

Казимир Великий не дожив моменту створення окремої церковної організації на Русі, про яку він так клопотав останні роки свого життя. Однак, він створив стійку основу для цієї структури та сильно зблизив Галицько-Володимирську Русь з Польщею. Таким чином, показав своїм наступникам напрямок дальших дій в стосунку до Руських земель.

4. Створення Галицької митрополії та перенесення її столиці до Львова

Після смерті Казимира Великого на польський трон прийшов Людвіг Угорський. Ймовірно, в 1370 році помер архієпископ Кристин. У січні 1371 року папа Григорій XI призначив адміністратором Галицької дієцезії серетського єпископа Андрія.

Змінився також стосунок до православних єпископів. План Казимира Великого передбачав можливість співіснування православних та латинських єпархій у містах. Папа Григорій XI наказав усунути грецьких єпископів з міст Червоної Русі. Це викликало реакцію православного населення, в результаті якої було зруйновано кафедральний собор у Галичі та ряд інших латинських костьолів.

В 1372 році Людвіг Угорський віддав Червону Русь під владу Владислава Опольчика. Однак, усі урядові установи в цьому регіоні залишалися в угорських руках. Угорський король вважав ці землі за свої власні і лише королева Ядвіга повернула їх до Польщі. Владислав Опольчик в часи свого панування на Русі чинив енергійні старання перед Папською Курією про створення Галицької митрополії. Цьому сприяла антиправославна політика папи Григорія XI. Останній, буваю "Debitum pastoralis officii" від 13 лютого 1375 року, проголосив створення Галицької митрополії. Окрім Львівського архієпископства, до складу нової митрополії належали три латинські дієцезії

у Перемишлі, Володимирі і Холмі. Папська булла, по суті, ліквідувала юрисдикцію Любуських єпископів на Руських землях, хоча на практиці їх претензії не зникли. Першим галицьким митрополитом був угорець — Матвій з Егер, після нього були Бернард і бл. Якуб Стрепа, які належали до францисканського ордену, та Микола Тромба і Ян Жешовський.

Від самого початку існування Галицької митрополії, були старання про перенесення її осідку з Галича до Львова. Вже в березні 1375 року до Апостольського Престолу у цій справі надійшла відповідна супліка Владислава Опольчика та митрополита Матвія. За цим проханням промовляли також практичні міркування. В той час, коли Галич був невеликим і напівзруйнованим містом, яке було постійно під загрозою татарських та литовських наїздів, Львів залишався багатим і добре укріпленим осередком. Не зважаючи на те, що галицькі митрополити від самого початку резидували у Львові, перенесення столиці митрополії тривало 37 років. З одного боку, на перешкоді цьому стали претензії любуських єпископів, а з іншого — спір архієпископа Бернарда з жителями міста і домініканцями та судовий процес львівського плебана Яна (якого підтримували угорці та любуські єпископи) з містом у справі парафіяльних прав. Сприятливі умови для вирішення цього питання настали в 1412 році. Передувало йому остаточне закінчення справи юрисдикції любуських єпископів, яким можливо виплачено грошову компенсацію (1400 р.). У березні 1412 року в Любовлі підписано договір про мир і союз між польським королем Владиславом II Ягайло і угорським королем Сигізмундом Люксембургським, котрий остаточно відмовився від угорських прав на Руські землі. У цій ситуації, папа Іван XXIII (на справді це був антипапа) буллою *In eminenti specula* дозволив перенести осідок латинського архієпископства-митрополії з Галичі до Львова. Фактичне виконання булли наступило в 1414 році, коли закінчився спір з львівським плебаном Яном. Відтоді львівський парафіяльний костьоль Пресвятої Діви Марії став кафедральним собором у Львові.

До Львівської митрополії належали наступні вікарні дієцезії: Перемишль, Холм, Володимир, Серет, Кам'янець Подільський, Луцьк і Київ.

Література:

Dokumenty soborów powszechnych, oprac. A. Baron, H. Pietras, t. 2, Kraków 2002; *Documenta pontificum romanorum historiam Ukrainae*

illustrantia (1075-1953), ed. P. Athanasius, G. Welykyj, vol. 1 (1075-1700), Romae 1953; *Powieść minionych lat*, oprac. F. Sielicki, Wrocław 1999.

W. Abraham, *Powstanie organizacji Kościoła na Rusi*, t. 1, Lwów 1904; J. Dąbrowski, *Kazimierz Wielki*, Z. Kaczmarczyk, *Polska czasów Kazimierza Wielkiego*, Kraków 1964; B. Kumor, *Problem jedności Kościoła na Rusi z Kościołem katolickim do końca XII wieku*, w: *Teologia i kultura duchowa Starej Rusi*, red. W. Hryniewicz, J. S. Gajek, Lublin 1993; M. Nyskohuz, *Idee jedności kościelnej na Rusi średniowiecznej*, Lublin 2002 [mps]; H. Paszkiewicz, *Polityka ruska Kazimierza Wielkiego*, Kraków 2002; K. R. Prokop, *Arcybiskupi halicy i lwowscy obrządku łacińskiego: szkice biograficzne*, Białe Dunajce 2010. T. M. Trajdos, *Kościół Katolicki na ziemiach ruskich Korony i Litwy za panowania Władysława II Jagiełły (1386-1434)*, t. 1, Wrocław 1983; J. Wyrozumski, *Kazimierz Wielki*, Kraków 2004.

Streszczenie

Artykuł prezentuje zarys historii stosunków Polski z Rusią w średniowieczu, ze szczególnym uwzględnieniem terenów Rusi Halicko-Włodzimierskiej. Relacje te zostały nawiązane u zarania dziejów obu państw, które reprezentowały odmienne kręgi kulturowe i wyznaniowe. Zwrócono uwagę na przenikanie kultury łacińskiej na Ruś Halicko-Włodzimierską oraz procesy dziejowe, które doprowadziły do włączenia tych ziem do Korony Polskiej i umocnienia tam obrządku rzymskokatolickiego, a ostatecznie utworzenia łacińskiej metropolii lwowskiej. Główny nacisk położono na sprawy wyznaniowe w tych procesach. Z powodu sąsiedztwa z łacińską Polską, Ruś Halicko-Włodzimierska była naturalnym terenem, gdzie realna stała się szansa zawarcia unii kościelnej. Sprzyjała jej sytuacja polityczna i związki dynastyczne książąt ruskich z książętami polskimi. Realizacja planów unijnych była najbardziej prawdopodobna w XIII wieku za panowania książąt Romana i Daniela. Pokrzyżował je w dużej mierze najazd Tatarów oraz zmiana nastawienia Stolicy Apostolskiej wobec obrządku greckiego, a także nasilenie propagandy antyłacińskiej przez Kościół Prawosławny na Rusi. Od początku wieku XIV nie obserwuje się już dążeń unijnych, lecz ekspansję polską na wschód, w wyniku której, po wyprawach zbrojnych Kazimierza Wielkiego, włączono księstwa włodzimierskie i halickie do Polski. Jednocześnie tworzono łacińską organizację kościelną – najpierw biskupstwa w Przemyślu, Chełmie, Włodzimierzu i Lwowie, a później metropolię halicką.

Latin influence in the Russian lands and the creation of the Metropolis of Lviv

The article presents a brief history of the relations between Poland and Rus in the Middle Ages, with particular emphasis on the Galicia-Volhynia Rus. Those relations were established at the beginning of the history of the two countries, which represented different cultural and religious circles. Special attention was drawn to the penetration of Latin culture into the Galicia-Volhynia Rus and historical processes which led to incorporating those lands into the Polish Crown, strengthening the Polish Roman Catholic rite there, and finally creating the Latin Metropolitan Archdiocese of Lviv. The main emphasis was put on religious matters in those processes. Due to the proximity to the Latin Poland, the Galicia-Volhynia Rus was a natural area where the church union stood a real chance of success. The political situation and dynastic connections between the princes of Rus and Poland created favourable conditions for the union. The implementation of the union plans was most likely in the thirteenth century, during the reign of princes Roman and Daniel. Those efforts were thwarted mainly by Tatar invasion, and the change in attitude of the Holy See to the Greek rite, as well as anti-Latin propaganda mounted by the Orthodox Church in Russia. From the beginning of the fourteenth century onwards there were no more union aspirations, but there was Polish expansion to the east, as a result of which, after Casimir the Great's military expeditions, the principalities of Volodymyr and Halych were incorporated into Poland. At the same time a Latin church organization was created- first, bishoprics in Przemyśl, Chełm, Volodymyr and Lviv; and later the Metropolitan Archdiocese of Halych